

Barn i Esbjerg (1914-1926)

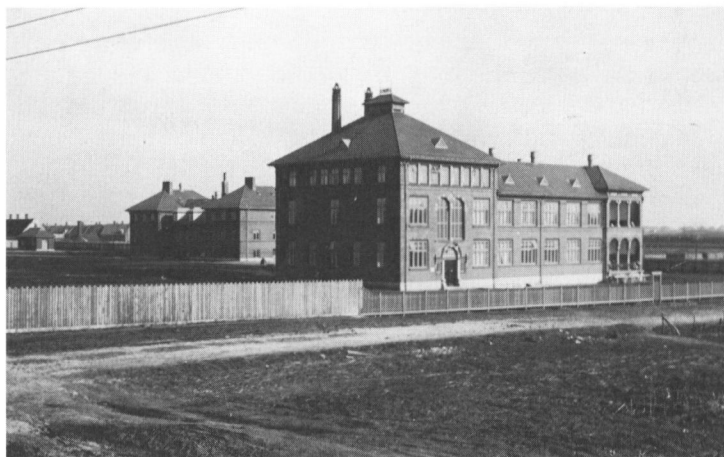
af Magne Astrup

Der var mange bøger i mit barndomshjem, og vi børn havde fri adgang til dem. Vi blev ivrige læsere. En dag spurgte jeg min far: »Har vi noget af Henrik von Toppidan?« Det havde vi ikke, sagde han, men der stod en bog af Henrik Pontoppidan i reolen. Det var romanen »Lykke-Per«, og den læste jeg så som 11-12 årig. Pontoppidan har et sted skrevet: »Vore erindringer fra den tidlige barndom er jo altid uden sammenhæng. Det er øjebliksbilleder, der af en eller anden grund er blevet fredet af mindet.« I sådanne øjebliksbilleder rækker erindringen for mit vedkommende tilbage til omkring 1914. Efter endt skolegang kom jeg i 1926 til Hvidbjerggård i Læborg sogn. Da var jeg 15 år gammel. Det afrunder et tidsforløb på ca. 12 år, som jeg vil prøve at udfylde med glimt af et barns liv i Esbjerg. Glimt af noget glemt, som sindets bevægelighed, en duft, en farve, en form eller lyd kan have udløst. Det bliver en spredt beretning uden kronologisk orden, bl.a. fordi ikke blot den tidlige barndom, som Pontoppidan taler om, men hele min barndomstid i perioder var præget af lykkeligt åndsfravær og forsvinden i egne forestillinger og fantasier udenfor tid og sted. Jeg vil sammenfatte lidt under min beretning, men vil ellers fortælle, som erindringsglimtene melder sig, den uvilkårlige erindring, der gør det svundne nærværende og løfter det ud af tiden, der har ført det bort.

Min barndoms gade og territorium var Finsensgade med sidegader. Finsensgade går fra Nørregade til Bolde-

sager og fortsatte dengang under navnet Lundeallé. Dette navneskifte forstod jeg godt, for nu var man i nabokommunen Jerne-Boldesager, der opfattedes som et fremmed område. Vejbelægningen og gadefliserne var ikke som i Esbjerg. Man havde lokummer og natrenovation. Meget var anderledes. For en fantaserende og legende dreng kunne området indfødte befolknings holdning og adfærd også tænkes at være anderledes, så man færdedes årvågen i mohikanernes land, hvor man dog aldrig traf på drenge, der var ude efter skalpe, men tværtimod venlige og raske drenge, der godt ville snakke, og som havde deres gang blandt heste, køer og grise på Gyde Petersens gård. En misundelsesværdig tilværelse syntes jeg. Den smukke, gamle, stråtækte gård ligger stadig i velholdt stand på hjørnet af Strandby Kirkevej og Spangsbjerg Kirkevej. Boldesager skole lå dengang på østsiden af jernbanelinien ved siden af den tids snævre viadukt. Skolen interesserede mig meget, den havde landsbyskolepræg. Både min morfar og min farfar var landsbylærere, men desværre forlængst døde, så jeg havde aldrig set dem, men jeg længtes tit efter en bedstefar. Til deres skoler havde der hørt landbrug, som det var almindeligt på den tid. Jeg drømte om at blive som morfar og farfar, landsbylærer og bondemand. Jeg kendte dette liv så godt fra mors og fars beretninger om deres barndomshjem. Jeg fik konstateret, at der ikke hørte landbrug til Boldesager skole. De køer, der havde givet mig forhåbninger herom, var gårdejer Lambertsens, hvis gård lå lige bag skolen. Alligevel luftede jeg overfor far tanken om at blive flyttet til Boldesager skole. Det lod sig ikke gøre, sagde han. Min påstand om, at vi boede nærmere ved Boldesager skole end ved skolerne i Esbjerg, ville han ikke afvise, men det lod sig alligevel ikke gøre.

I 1909 afløste det nye kommunale sygehus det gamle, der lå på Bavnehøj ud mod stranden og Østre havn. Det gamle sygehus blev omdannet til alderdomshjem, hvor bl.a. min oldemor fik ophold. En af de tilgrænsende gader ved det nye sygehus var Ny Englandsgade, der kom til at

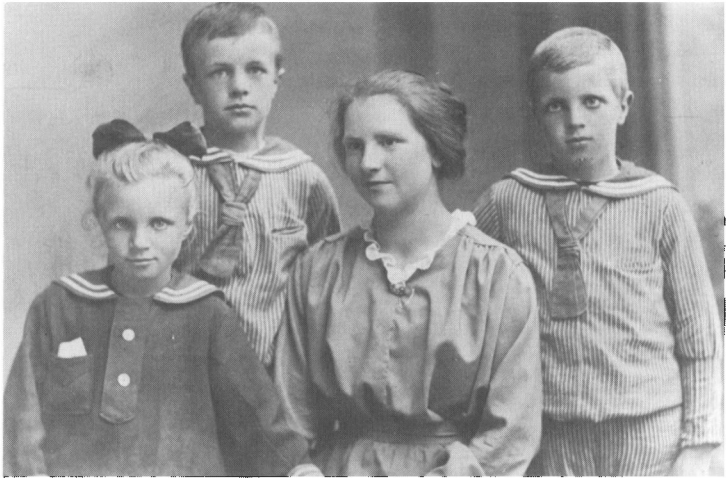
Det kommunale sygehus som det så ud i de første år.

hedde Finsensgade. Man syntes, at det var et godt navn til en sygehusgade, og man havde i forvejen en Englands-gade. Endvidere vidste man, at den højtagtede overlæge Emil Colds kone var søster til lægen og Nobelpristageren Niels Finsen.

Vi boede først i Finsensgade 7. På første sal boede husets ejer Terman Blok, der havde solgt sin gård i Vejen og købt Wulffs gamle gård på Nygårdsvej. Gårdens jorder blev derefter udlagt til byggegrunde og gader. Den nye sygehusgrund på 30 tdr. land havde hørt til gården. Terman Blok var en lille bred mand med hageskæg og sort kasket med blank skygge. Han gik omkring og holdt øje med alt i hus, baggård og udhuse. Vi var lidt bange for ham. Bag et højt plankeværk i gården havde han sine høns gående, og man hørte kaglen og hanegal. Jeg var interesseret i høns og var ked af, at jeg ikke kunne se dem. Et knasthul i plankeværket kunne nås, når jeg stod på tærerne, men meget fik jeg ikke ud af det. Engang jeg stod og strakte hals ved kighullet, tog han mig i hånden og sagde: »Kom her, min ven. Du vil vist gerne med ind og se

på hønsene, men pas lidt på hanen, den er ikke vant til at se fremmede, den kunne måske finde på at flyve på dig.« Det var ikke det eneste besøg i hønsegården, og jeg følte, at jeg havde fået en gammel mand som ven, selv om han stadig gik og så lidt skummel ud. Far talte tit med Terman Blok om mange ting, bl.a. om husbyggeri eller køb af hus. Engang mor lå i sengen med en halsbyld kom fru Blok med en stor klase vindruer. Hun mente, at mor ville have godt af at få druesaften gennem sin næsten tillukkede hals. Jeg havde aldrig før set vindruer. Købmændene Svanholm og Charles Nielsen i Kongensgade var Bloks svigersønner.

Min far, Frede Astrup, var lærer ved Danmarksgades skole, senere ved Stormgades skole. I mange år underviste han endvidere på Handelsskolen. Tidligere havde han været lærer på Vestbirk højskole og på Flakkebjerg opdragelsesanstalt. Min mor, Marie Astrup, havde været »ung pige i huset« hos pastor Berggreen i Øster Skerninge præstegård på Fyn og havde senere været på højskole i Olstrup og Askov. Nogle år hjalp hun sin mor, der var blevet enke, med at drive et »seminaristpensionat« i Gedved. I 1916 købte mine forældre et hus i den anden ende af Finsensgade. Det var nr. 66, et hus i to etager og beregnet til to familier. Vi rykkede dog ind i hele huset, som ligger der endnu og ejes af kommunen. Vi fire søskende, Tage, Magne, Ingeborg og Gerda Lissen, nævnt efter alder, havde vort gode hjem i dette rummelige, men upraktiske hus, indtil vi én efter én fløj fra reden. Vores lillesøster, kaldet Lissen, er 10 år yngre end den næst yngste, Ingeborg. Aldrig er en lillesøster blevet modtaget med større glæde. Med far og mor som »regerende« eller – som det tit var tilfældet – »under oplyst enevælde« udgjorde vi en traditionel kernefamilie. Inden nr. 66 blev købt, havde far været alvorlig syg og var blevet opereret på Rigshospitalet. Byggeplaner, som far og mor havde været langt fremme med, blev derefter opgivet, og der blev i stedet købt hus. I virkeligheden til alles skuffelse, tror jeg. En af fars kolleger kaldte nr. 66 »et skrummel af et hus«, og han havde vist ret. Mor fandt det dårligt egnet som én families

Fra venstre: Ingeborg, Magne, en moster, Tage.

hus, men hun klarede husførelsen med utrolig arbejds-
evne og stor dygtighed indenfor alle en husmoders områ-
der og med plan og overblik.

Et års tid efter flytningen blev nabogrunden mod syd
købt. Den lå hen som en lille stump prærie med lysende
blå pletter af stedmoderblomster og med krydret duf-
tende kamille langs en tilgroet sti, der fortsatte over den
ubebyggede hjørnegrund ved Svendsgade. Det skete, at
mælkehandler Mads Egholm med klingende klokke skød
genvej over grundene med sin vogn, der var forspændt
med to ivrige nordbagger. Ingen vil i dag støtte mig i op-
fattelsen af, at der i en krog på området gemte sig et par
overlevende lyngtuer, men det kan være rigtig alligevel.
Muligvis havde vores nyerhvervede grund ikke tidligere
været under egentlig dyrkning og kultur. Det kom den nu.
Sammen med det senegræsplagede og spergelfyldte jord-
stykke, der hørte til huset, blev det med årene til en stor
have med frugttræer, frugtbuske, prydbuske, stauder,
køkkenhave, plæne og stenhøj, kartoffelkule og mødding.

Haven suppleredes med hønsehus, hønsegård, dueslag, mistbænke og flagstang. Alt dette var til stor glæde for hele familien året rundt.

Far anskaffede sig en le, som han håndterede som en øvet høstkarl. En søndag morgen vågnede jeg ved den landlige, sommerlige, livsalige lyd af en le, der blev hvæset med sikre strøg. Det var far, der var i gang med græsslåning. Plæneklipper fik vi langt senere. Han dybdegravede jordstykket ved huset, mens vi børn samlede sene-græs og skvalderkål i spandevs. Det blev senere med trillebør kørt om i den store, dybe sandgrav, der lå i Haraldsgade ved siden af det forlængst nedrevne børnehjem. Denne frygtindgydende sandgrav, hvis sider af og til skred ud, var et fristende, men forbudt legeområde. Enkelte gange overtrådte jeg forbudet sammen med min skolekammerat, købmand Kjeldsens søn Villy. En dag sprang vi længdespring eller snarere dybdespring ud over sandskråningen og nåede længere og længere ned. I en landing hamrede jeg ryggen mod skråningen og fik al luft slået ud af lungerne. Mange har prøvet det samme. Man tror, man skal dø, for vejrtrækningen er som lammet, og man udstøder ufrivillige, tudende lyde, som om man havde kighoste, men man kan ikke tale eller råbe. Det hele varer ikke længe, lungefunktionen kommer ret hurtigt i balance igen, man mærker, at intet er sket, at man overlever, og man fyldes med glæde. Villy satte sig ved siden af mig og lagde en arm om mine skuldre. Jeg husker, at mens jeg lå med kvælningforsømmelser, fløj det gennem min bevidsthed: »Villy må fortælle mor og far, at jeg er død. Det er synd for dem. Det er nemmest at få mig hjem, hvis far tager trillebøren med herom.« Sandgraven blev opfyldt i løbet af en årrække, og nu ligger der på området forskellige til sygehuset hørende bygninger.

Den nye grund blev i første omgang pløjet. Det ordnede Mads Pedersen og hans sødtduftende, brune, jyske hest Klaus, min gode ven, der rejste ørerne og drejede hovedet, når vi passerede hinanden på gaden. M.P. havde et avlsbrug i Ribegade 4 mellem Exnersgade og Fynsgade

og havde endvidere vognmandskørsel. Hans mark lå ved Grønnegade i den del af Rørkjærområdet, der kaldtes Klattrup. Han havde et engstykke i Tjæreborg enge ikke langt fra Roborghus, hvor der var kro og ladeplads for everter og andre småskibe. Foruden Klaus stod der i stalden 6-7 køer, og der blev solgt mælk ved stalddøren. Gennem nogle år kom jeg tit til dette dejlige sted, mens min bror Tage strejfede om på havnen. Som 8-9 årig var jeg med i Tjæreborg enge. M.P. og jeg kørte derud med skravlvogn, d.v.s. en almindelig kassevogn, hvorover der var lagt en skravl, et solidt rammeværk, der ragede godt ud over vognsiderne og dannede et bredt underlag for et hølæs. M.P. var børneven, og vi fik en god og sindig snak undervejs, mens han med piskesnerten bortjog fluer og bremsere, der satte sig på Klaus. M.P.s børn Peter, Lilli og Møller, der var meget ældre end jeg, var cyklet i forvejen og var godt i gang med høtyv og hørive (af træ). De havde madtejner med og flasker med gult, hjemmebrygget øl. Jeg havde også proviant med. Der var ikke redskaber til mig, så jeg gik omkring og underholdt mig selv. Jeg kiggede ud over engene, den store, uoverskuelige flade med høstakke, travle mennesker, heste og langsomt skridende, duvende hølæs. Mod nord ragede Måde teglværks høje skorstene op. Sønderho mølle på Fanø sås mod vest bag det sølvblinkende vand. Jeg snakkede med Klaus, der muflede mig på halsen og viftede med halen, rystede pletvis på skindet, tog sig en rulletur på ryggen og græssede videre. Den nød fritimerne i engen. Af og til lånte jeg Lillis rive og hjalp de andre mandfolk, mens hun hvilede sig. Jeg var også et smut oppe omkring Roborghus, hvor jeg havde været tidligere på en udflugt arrangeret af lærerfamilier med tog til og fra Tjæreborg og med hestevogn til og fra Roborghus. Ved den lejlighed så vi et luftskib, en zeppelin, gå nord på langs kysten. Den kom fra luftskibshalterne i Tønder, men luftskibe sås iøvrigt tit tage en runde langs den jyske vestkyst.

Efter en lang, solrig dag i engen sad M.P. og jeg højt til vejrs på hølæsset, der var spændt godt sammen med læsse-

træ og reb. Der var langt hjem til Ribegade. Vi sad med hjulenes knasen under os, lærkesang og vibeskrig over os og ombølget af høduft og duft fra den nikkende, svedige, skumplettede Klaus. Den havde sækkelærred for mulen som værn mod de mange fluer. Jeg talte storkene, der spankulerede i engene, og jeg skævede til Krogsgård, som stadig havde præg af herregård og havde en ældgammel, smal, men alligevel ret anselig hovedbygning i to etager. Det var portfløjen til den oprindelige hovedbygning. Folkene i engene og ved Roborghus sagde »Krusgård«, så det gjorde jeg også. Langt mod syd rejste Ribe domkirke sig som et orgel over de lave enge med genklang af fugles frydefulde kor. De andre var kommet hjem, da Klaus drejede ind på den lille gårdsplads med hølæsset. Vi puslede om den i stalden og vandede og fodrede den. Lidt efter sad vi og spiste rabarbergrød i det hyggelige, komfurduftende køkken og fortalte Mads Petersen djærve kone Christine om dagen forløb.

Esbjerg var dengang en gymnastikby. Som så mange andre drenge blev jeg opslugt af gymnastikken, animeret af den lokale gymnastikforening »Hermod«s deltagelse med seks mand på det danske hold, der vandt guld i »fri gymnastik« ved olympiaden i Antwerpen 1920. Jeg fik lov til at melde mig i »Hermod«, men da min nye gymnastiklærer på Danmarksgades skole, P. Thomsen Kragh, overtog drengeholdene i »Esbjerg Gymnastikforening« (EGF), meldte jeg mig i stedet hos ham, som jeg holdt meget af, og som var med til sammen med en flok dygtige og friske gymnastikkammerater at forgyalde mine drenge dage, indtil jeg i 1926 for en tid forlod byen.

Finsensgade 66 var for mig den sikre borg, trygheden, ankerpladsen, mit arkimediske punkt, hvorfra alt udenoms blev anskuet, og hvorfra verden bevægede sig. I bogstavelig forstand var huset udkigsstedet, idet man fra 2. etage og endnu bedre fra loftsetagen kunne se vidt omkring. Vi børn fulgte nøje skibstrafikken gennem Grådyb. Vi havde udsyn over nordspidsen af Fanø og over en stor del af Skallingen, et vidunderligt panorama, der kunne

veksle fra minut til minut i skarphed og farvespil. »Calabria«s vrag, der stod på Langli Stjert ved Skallingens inder- side, aftegnede sig som en lille geometrisk figur i det fjerne. Blåvandshuk fyrs hvide streg kunne også ses. Om aftenen, når vi gik i seng, iagttog vi fyrets langtrækkende, beroligende signal: blink – blink – blink – pause osv. Ikke pludselige skarpe glimt, men lidt dvælende, stærkt lysende blink efterfulgt af pausens mørke. Min drengetids for mig ukendte fyrmester i Blåvand stod meget højt i min agtelse. Det var ham og hans folk, der var søfolkenes vejledere, vogtere og hjælpere. Jeg tænkte på at sende dem en jule- hilsen; jeg havde en følelse af, at de sendte mig og mange andre en hilsen hver nat. Husets loftsetage var i de første år et sammenhængende stort rum med hanebjælker. Se- nere blev der indrettet værelser. En af bjælkerne ved siden af et tagvindue var den allerbedste udsigtsplads, hvor jeg sad og afsøgte synsfeltet med fars gamle udtrækskikkert for det ene øje. Arbejderhøjskolens røde bygning ragede op som en forblæst forpost, og man så tovværksfabrikken, trikotagefabrikken, »Korsettet« (sømærket ved Hjerting- vej), Sædding landfyv og Spangsbjerg sanatorium, der som et slot løftede sig over plantagens lave nåletræer. Planta- gen kaldtes undertiden »Nonneskoven«; den hørte under sanatoriet, der tilhørte Sct. Josephsøstrene. Men først og fremmest fulgtes trafikken gennem Grådyb, forbindelses- vejen til den store verden. Vi så skibene ændre kurs på en bestemt position, således at vi derefter under indsejlingen så dem fra siden, indtil de forsvandt bag oliemøllen og byggeriet i vesterbyen. Vi kendte de forskellige dampere både af udseende og af lyd. De tudede dengang længe og inderligt ved ankomst og afgang. »I.C. la Cour« var mit foretrukne skib, en overordentlig elegant damper med skråtstillede master og to skorstene – også skråtstillede. »la Cour«s tuden var en fryd for øret, en klangfuld, toto- net fanfare. Men også andre DFDS-skibe var stolte skuder og iøvrigt større end »la Cour«: »Kong Håkon«, »Dron- ning Maud«, »Dronning Alexandrine«, »A.P. Bernstorff«, »N.J. Fjord«, »Primula«, hvortil kom de mindre DFDS-

både: »Ficaria«, »Frigga«, »Flora«, »Hengest«, »Union«, »Kasan« og »Alexandra«. Jeg fristes til at citere B.S. Inge-
mann: » – navne med fortryllet klang«, anvendt af digte-
ren efter en opremsning af smukke navne. De nævnte
skibsnavne havde og har for mig en fortryllet klang. En-
kelte af skibene gik til Grimsby, men ellers drejede det sig
om den gamle, klassiske rute til Parkeston (dvs Harwich).
De sejlede i min barndom i vekslende perioder, i storm-
vejr og magsvejr, med skum for boven og festlige røgfaner
og under fortræffeligt sømandskab. Efter dem kom mo-
torskibene i »Parkeston«-serien og al ære og respekt for
dem. Andre rederier besejlede i fast rutefart Hamborg –
og en overgang Antwerpen-Dunkerque – med damperne
»Adler«, »Phønix« og »Mercur«. Den pragtfulde udsigt
indsnævredes efterhånden på grund af tiltagende byggeri,
men først mange år efter barndomstiden satte Statssko-
lens nybyggeri stop for kigget. Da følte vi for alvor –
under besøg i det gamle hjem – at en livsnerve, en dimen-
sion mangler, når man ikke kan se havet.

Vi var tit på havnen. I perioder var Tage der daglig. En
dyb, rungende, rusten tuden fra havnen kunne signalere
ankomsten af en af de store japanske bønnedampere, der
kom fra det fjerne østen med soyabønner til oliemøllen.
Den måtte vi ned og tage i øjesyn. Bønnedampernes navne
endte alle på »maru«, der betød skib. Der var japansk be-
sætning, og som regel kunne man komme ombord, hvad
jeg dog kun har været en enkelt gang. Da så jeg en meget
lille, smilende mand komme ud fra en kabys og smide en
spand køkkenaffald til en gryntende, hængebuget gris,
som jeg ikke kunne løsrive mig fra. Manden var koparret.
Han havde små, tætsiddende, runde fordybninger (ar)
over hele ansigtet, næsten som på fars hamrede tinaskebæ-
ger. Det virkede ikke uhyggeligt eller uæstetisk, men som
et fint kunstværk i levende materiale. Jeg var 11-12 år,
men var i øjenhøjde med ham, en voksen mand, og det
føltes mærkeligt. Han tog en lidt krøllet konvolut frem fra
en inderlomme og sagde: »stamps?« men jeg samlede ikke
på frimærker. I konvolutten var der også et fotografi af

Den træbrolagte del af Kongensgade set fra Jernbanegade.

ham med kone og et par små søde børn. Han fortalte om børnene, tror jeg. Han så glad ud, og det må jeg også have gjort, for han tog mig om albuerne og sagde: »Smiling Danish boy, thank you.« En bønnedampers ankomst havde til følge, at byens drenge fik glaspusterørene frem, og så fløj soyabønnerne overalt, tværs over gaderne, fra vinduerne mod fodgængere og cyklister og undertiden gruppe mod gruppe som »gadekampe«. I skolerne blev pusterørene konfiskeret.

Jeg synes, at byens lyde var mere mangfoldige dengang end nu, hvor den konstante, slaskende brusen af biltrafikken næsten er enerådende. Den tids beskedne antal biler havde larmende motorer og flittigt brugte signalhorn. Cykelklokkers kimen hørte med i gadens symfoni, de høres næsten ikke i nutiden. Et gennemgående motiv var vognrummel og hovslag af arbejdsheste samt piskesmeld og kuskens tilråb. De brolagte gader udgjorde en hård klang-

Finsensgade 66. Magne med sit trillehjul.

bund. På den nederste del af Kongensgade – mod Jernbanegade – var der træbrolægning. Det var bl.a. af hensyn til hestene, der ikke på den korte, ret stejle strækning kunne stå fast på den glatte asfalt, som resten af Kongensgade var belagt med. I en lang årrække var Kongensgade den eneste asfalterede gade. En vognmandskusk råbte undertiden til sine heste, når træbrolægningen skulle passeres med et tungt læs: »Sæt neglene i, sæt neglene i!« I byens symfoni faldt de mange fabriksfløjter festligt ind ved arbejdstidens begyndelse og ved middagstimens begyndelse og afslutning samt ved fyraften. I en bestemt vindretning

kunne en fjern, smuk fløjteklang høres lidt efter, at de andre var forstummet. Vi gættede på, at det var Måde teglværk, der gav lyd fra sig. De mange hvidmalede, hestetrukne mælkevognes færden ad deres faste ruter kunne følges ved mælkeklokkernes ringen. Nogle af fiskehandlerne falbød, hvad de havde i kasserne i trækvognen, ved at råbe som solister i orkestret: »Rødspætter her«, »Silde-godt«, »Hvilling og torsk«, »Hornfisk i dag« osv. Grisehyl dominerede omkring slagteriet (nu nedrevet) ved Nørregade/Finsensgade. Den klingrende lyd af drengenes trillehjul genlød mellem husrækkerne. At løbe med trillehjul var en sæsonbestemt aktivitet ligesom så mange andre af børnenes lege og beskæftigelser. Et trillehjul var det enkleste legeredskab, man kunne tænke sig: et cykelhjul uden dæk og slange. Drengen dirigerede det med hånden eller med en pind, som han lod glide i hjulets fælg. Hjulet klirrede herligt, særlig i brolagte gader. Sæsonbestemt var også drengenes »klevverpinde«, hjemmelavede trædimser, der blev anbragt mellem fingrene, og som kunne frembringe klaprende hvirvler næsten som kastagnetter. Mange drenge håndterede klevverpindene virtuost og kunne slå dobbeltslag eller bruge begge hænder. Viderekomne havde klapreserier, som de optrådte med gruppevis i skolegårdens kroge, og som de øvede sig i på gaden til og fra skole og iøvrigt overalt til glæde for mange og til irritation for en del. Nogle drenge havde en mundharpe i baglommen og spillede på den, når lejlighed bød sig. Jeg var selv mundharpespiller og spillede tit på den på skolevejen, undertiden sammen med en eller flere kammerater.

Lirekasser, gårdsangere og gårdmusikanter florerede dengang i byens gader og baggårde. En blind violinspiller med bowlerhat havde fast stude på hjørnet af Hulvejen og Østre Havnevej. I dårligt vejr havde han halvhandsker på, så hans frysende, røde fingre kunne få »spillerum«. En harmonikaspiller med nervøse ansigtstrækninger sad på en kasse ved indgangen til »Kontant-Jørgensen« i Kongensgade. Men der var mest tale om tilrejsende musikanter og sangere. En hvidskægget lirekassemand i soldateru-

niform kom hvert år til byen. På et skilt stod der »Veteran«, så han var muligvis »én fra 64« Far mente nu ikke, at det var tilfældet. I Esbjerg og omegn var der en del veteraner, der som specielt indbudte mødte op og stod på række og geled og fik håndtryk på nationale mindedage og ved andre officielle lejligheder. Jeg husker, at voksne i min tidlige barndom af og til talte om, at nu var der kun ganske få veteraner tilbage fra treårskrigen 1848-50. Disse ældgamle veteraner stod der hædersglans om, for de vandt jo, hvorimod de tapre veteraner fra 1864 trods alt tabte. Dette er et barns opfattelse af holdningen. Det levende, historiske perspektiv rakte længere tilbage. Gamle mennesker kunne fortælle om, hvad deres bedstefædre havde berettet om deltagelse i det danske »okkupationskorps« i Frankrig i begyndelsen af forrige århundrede. Mange børn – deriblandt jeg – var godt orienteret om treårskrigen og dens forløb. Vi læste – eller fik oplæst – Niels K. Kristensens højt værdsatte børnebøger om Rasmus fra Rodskov og fik dermed en spændende, engageret gennemgang af de tre krigsår, herunder en beskrivelse af general Olaf Ryes taktiske tilbagetrækning gennem Jylland, der bevirkede, at en del af fjendens tropper stod forvirrede og isolerede foran fæstningsbyen Fredericia. Olaf Rye indskibede sig med det meste af sin brigade ved Helgenæs og kom over Fyn til Fredericia som en tiltrængt forstærkning, hvorefter danskernes sejrige udfald fandt sted den 6. juli 1849. Olaf Rye faldt ved Treldeskansen under kampen. Treårskrigens blodigste kamp, Istedslaget, fik vi også i store træk et indtryk af gennem Rasmus fra Rodskov-bøgerne. Ved den lejlighed faldt to af vore helte, oberst Læssøe og ryttergeneralen Schleppegrell. Når drenge »legede krig« var der rift om at blive Schleppegrell. Der fortaltes, at han red på en speciel måde med løftede, flagrende albuer. Det samme gjorde drenge, der havde hans rolle, under legens rytterangreb. Far fortalte, at Niels K. Kristensen havde været lærer i Esbjerg på Realskolen. Han var medstifter af Esbjerg Tennisklub og havde skrevet en bog »Byens vovehalse«, der foregik i Es-

bjerg. Hans kække drengeskikkelse Rasmus fra Rodskov blev forbilledet for mange. Jeg tror, at mange børn dengang, med 1. verdenskrig og genforeningen i 1920 som baggrund, var præget af en følelse, der kan betegnes med det smukke, gamle ord fædrelandskærlighed. B.S. Ingemanns historiske romaner fik en renæssance, og Carl af Rise fra »Valdemar Sejr« samt Svend Trøst fra »Prins Otto af Danmark« blev nye idoler. Ligeledes drengen Palle i Carit Etlars »Gøngehøvdingen«.

Jeg selv var på den tid inde i en militant periode. Med Olaf Ryes geniale, strategiske tilbagetrækningsmanøvre som inspiration lavede jeg planer om forsvaret af Esbjerg med tænkt angreb fra søsiden eller fra landsiden eller fra begge sider. En enkelt tegning fra disse planer har jeg endnu. Hovedkvarteret er på Krogsgård. Blåvandshuk fyr er slukket, og en fjendtlig flåde er tilsyneladende ved at gå på grund ved Horns Rev. En militant indstilling var dog slet ikke min natur. Det skinner igennem i et længere »kampdigt« fra den tid, hvor jeg i slutningslinierne skriver: »Vi bøvler og bryder/ og råbene lyder/Nu går de tilbage/De troede, at de kunne vinde sejr/men uindtagelig er vores lejr/Hurra, hurra, vi vil sejren fejre/Halløj, kom, vær med/og lad os feste for begge lejre/for stolt at tabe og stolt at sejre.«

I min barndom var den indre by børnerig i modsætning til i dag, hvor man har måttet nedlægge tre af den tids fire kommunale skoler. Børn færdedes meget i gaderne. Der var et utal af bydrengene med kurve, trækvogne og budcykler, men også som legeområder blev gaderne benyttet – bortset måske fra Kongensgade og dele af Torvegade og Skolegade. Børns klare, gennemtrængende råb under legen lød rundt i byen efter skoletid. Der blev leget »salt«, »klunt«, »klafunder«, »put« og andre »tag-fat«-lege. »Klafunder« hed i tidernes morgen »klap fundet«, men under de legende børns travlhed og engagement er navneændringen opstået umærkeligt. Det samme gælder pigernes morsomme leg »Der kom en mand fra det Røde Hav, ej, sikkelej, sikkelatetus –«, der oprindeligt lød: »Der kom en

mand fra det Røde Hav, ej så sej, sa' Pilatus —«. Det er utvivlsomt en ældgammel leg, ligesom f.eks. sanglegen »Marie gik i engen for at skære strå —«. I de nævnte »tag-fat«-lege kunne både piger og drenge deltage, hvorimod drenge vist aldrig deltog frivilligt i sanglege, der iøvrigt mest fandt sted i skolegården i frikvartererne. Gadeboldspil kunne være langbold, rundbold, drivbold og »dæk«, en forenklet form for cricket. Piger deltog også i disse spil. Populære lege for begge køn var »Pind« og »Bold i hat«, »Hoppe i Paradis« og »Ståtrold«, og jeg hører endnu råbene gjalde: »Alle mine kyllinger kom hjem!« og »Mor, mor, må jeg?« eller det skingrende råb: »Antonius!« Sidstnævnte leg kunne jeg specielt godt lide, men det var ikke let at finde et sted, hvor den kunne gennemføres. Der skulle være et hus eller et udhus af rimelig højde til at smide bolden over. Jeg har altid undret mig over, at man skulle råbe ordet »Antonius«, når man kylede bolden over taget. Jeg tror, det er en overleveret leg fra den katolske tid. For nogle år siden sad jeg en sommerdag alene i en lille landsbykirke i Øtzerau i Tyrol og havde en stille, livgivende stund efter en lang travetur. Kirken var indviet til St. Antonius, og der var loftsmalerier, hvor man så Antonius gå eller svæve over et brændende tag. Han fik slukket ilden, fremgik det, men han blev generet af en sværm af smådjævla, der søgte at hindre ham i det. Børnene i legen er smådjævlene, der smider noget efter Antonius for at genere ham. Man råber højlydt »Antonius«, når man kaster bolden. Hvis bolden opfanges af et af børnene på modsat side af huset, overtager griberen Antonius' rolle, løber omkring gavlhjørnet og råber »stanto« eller »stanton«, hvorpå de flygtende smådjævla stivner og bliver stående og bliver muligvis ramt af Antonius' skud. Dermed er de ude af legen. Der var variationer i legens regler fra egn til egn, men mon ikke ovennævnte teori om legens århundredgamle grundmotiv er rigtig, og mon ikke der leges »Antonius« hist og her den dag i dag.

Yndede kampege var »røvere og politi« og »cowboys og indianere« (kowbojder å inderjanere), der gennemførtes

under improviserede former, men med én altid gældende regel: »bissetag« var forbudt. Under kampege og tag-fatlege kunne man række fingeren i vejret og råbe: »Fred! Så var man udenfor legen, indtil man råbte: »Ufred!«. Så var man med igen. Meningen var, at man kunne trække sig ud midlertidigt på grund af gyldige og forståelige årsager, f.eks. en tabt træsko, et fald, at ens mor eller far kaldte for at give en besked o.lign. »Dårlige legere« fandt anledning til at råbe: »Fred«, når de var i knibe under legen. Det gav mundhuggeri og i egentlig forstand ufred. Dårlige legere kan være en plage. Jeg træffer af og til jævnaldrende gamle gubber, der var dårlige legere i barndommen. Min vurdering af dem er efter 65 års forløb stadig påvirket af deres »game-spoiling«-tendenser i drengeårene, hvilket naturligvis ikke er rimeligt.

Blandt de sæsonbestemte lege må nævnes pigernes sjipling og boldspil op ad en mur. Undertiden stod drengene tavse og fulgte beundrende de forskellige sjiplige og boldserier, der tit var af meget høj sværhedsgrad. Det kunne ske, at drenge overtog svingningen, når der blev benyttet stort sjippetov, og enkelte fordomsfri og frigjorte drenge, der ikke var bange for at blive til grin, deltog i selve sjiplingen. Derimod mindes jeg ikke, at drenge deltog i boldserierne. Jeg lånte min søster Ingeborgs hoppereb og øvede mig derhjemme med megen iver. I en af pigernes serier med langt reb var der indlagt højdespring. Pigernes springteknik optog mig meget: et ganske kort tilløb fra siden – tit kun 2-3 gåtrin – afsæt med inderste fod, sving med yderste ben, hvis fod godt måtte røre rebet, der blev holdt løst, og trykke det noget ned, medens afsætsbenet fulgte efter. Let og elegant kom pigen over med flagrende nederdel. Det var i virkeligheden et forstadium til senere tiders »vælted spring« og »dykspring«. Jeg øvede mig i det hjemme, men vi drenge sprang ellers enten traditionelt gymnastikhøjdespring med tilløb lige forfra eller sakse-spring med afsæt på yderste fod.

Der var en vældig aktivitet i skolegården i frikvartererne. På lyse sommerdage var det pigerne, der i grund-

skolens, Østre skoles, ret lille skolegård var dominerende under udfoldelserne: sanglege i større og mindre kredse, sjipling under forskellige former her og der, boldspil langs murene. Drengene følte sig fortrængte, de kunne ikke komme igang med fangelege og lignende. Det kunne ske, at et par drenge gik amok og løb durk igennem det hele, hvorved sanglegenes syngende piger blev til hvinnende furier, der gennembankede de formastelige. Drengene tyede så til banale beskæftigelser som at eksperimentere med brændglas eller at slutte sig til køen ved de lange, løse bænke i skuret. På de fyldte bænke puffedes i samme retning, således at der blev plads til en ny dreng, når en dreng blev puffet ned ved modsat ende. Rytmen var som pramdragernes, som et talekor: »Høvli, hop/der kravler en lop/på skraldmandens krop/høvli høv/på skraldmandens røv.«

Fra skoleårets kuglesæson huskes de forskellige kuglespil og kugleposerne, som børnene gik med om halsen. Og »kukkasserne«, d.v.s. skotøjsæsker, hvori små panoramaer var arrangeret med større eller mindre fantasi. Mod betaling af et par kugler kunne man få et kig – eller »et kuk« – i disse perspektivkasser, idet der var et hul i enden af kassen, hvis låg var erstattet af tyndt papir eller stof, således at lyset kunne trænge igennem. For omkring 65 år siden oplevede jeg svenskerne belejring af København ved i et frikvarter at kigge i en kukkasse. Børnene råbte i frikvartererne: »Hvem vil kig' i kukkas'? Redningsbåden går ud. To kugler for en kuk!« Sæsonbestemt var også snorelegene, dette at lave snorefigurer, enten for sig selv eller ved at skiftes til at holde og »tage af«.

Mens dagliglivet havde sit forløb i Esbjerg, der lå som en kæmpemæssig, tonende konkyllie i læ bag Fanø, skete der store og afgørende ting på landsplan og verdensplan. De påvirkede stemningen med både bekymringer, sorger og glæder, men opfattedes ikke af børnene som noget helt nærværende. Et barnesind fungerer heldigvis som regel sådan, at det ubevidst kobler fra og fortroster sig til de voksne, når store, alvorlige problemer tårner sig op. Den

første verdenskrig rasede, trafikken på Esbjerg havn standsede næsten helt, fiskekuttere og dampere blev minesprængt, børn blev faderløse, nogle af Englandsbådene blev sænket af tyske undervandsbåde. Jyllandsslaget i maj 1916 foregik for den sidste fases vedkommende vest for Esbjerg – jeg husker svagt den fjerne, uhyggelige kanontorden. Tage har fortalt, at det, der gjorde mest indtryk på ham, var de voksnes alvor og afventende rådvildhed. Det var før radioens tidsalder, så man vidste intet om, hvad der foregik, selv om man forstod, at det var noget alvorligt og måske afgørende, der skete til havs. Et par dage efter var man klar over, at det var den engelske Grand Fleet, ført af admiral Jellicoe, og den tyske Hochseeflotte, ført af admiral Scheer, der mødtes i et vældigt søslag. Den tyske flåde trak sig tilbage til Helgolandsbugten og holdt sig hjemme resten af krigen. Tabet i skibe og mandskab var størst på engelsk side. Mange lig af de omkomne drev i land på den jyske vestkyst i ugerne og månederne efter slaget.

Brammingulykken i juli 1913 husker jeg svagt som noget, der gjorde stærkt indtryk på de voksne. De nærmere omstændigheder, som jeg kender nu, opfattede jeg ikke. Toget var kørt af skinnerne i nærheden af Bramming på grund af skinnernes udvidelse ved varmen. 15 mennesker blev dræbt, bl.a. arbejderføreren Peter Sabroe. Beretningen om verdens største passagerdamper »Titanic«s undergang i 1912 på sin første rejse, hvor skibet i farvandene omkring Newfoundland stødte på et isbjerg og sank, var et stadig tilbagevendende samtaleemne i min barndom. Vi børn lyttede med gru til beretningen.

Landmandsbankens krak i tyverne kom vores voksne også ustandselig tilbage til. Den spanske syges hærgen var skånselsløs og ramte i flæng, hurtig og voldsom med mange dødsfald. Vores familie slap billigt. Jeg fik lungebetændelse, men vistnok ikke i forbindelse med spansk syge. Jeg husker kulderystelser, sting og åndenød, mens mine forældre ventede på den 7.-9. dag, hvor »krisen« indtraf efter den tids sygdomsbillede, når det gjaldt lungebe-

tændelse. Og jeg husker, at mor lagde varme, dampende omslag omkring min overkrop, og at Esbjerg Gymnastikforenings formand læge H. Jessen Pedersen jævnlige kom på besøg.

I stråleglans står »Genforeningen« i 1920, hvor en del af Slesvig stemte sig tilbage til Danmark efter 56 års udlændighed. Far, Tage og jeg cyklede i sommerferien dette år rundt i det genvundne land, men det er en historie for sig selv.

Min lærer i de fire grundskoleår på Østre skole var fru Laura Jensen, gift med L.V. Jensen, den senere redaktør af den lokale konservative avis. Han blev myrdet under besættelsen. Vi sang altid i den første time salmen »Befal du dine veje -«, men sang også mange andre salmer og sange. Drengene sang dog ikke med, jeg ved ikke hvorfor – eller var det kun mig, der ikke sang med? Til gengæld sang jeg, så det klang derhjemme, når vi havde lært en ny melodi. Hvert år blev vi ret hurtigt færdig med læsebogen og tog derefter fat på »Nikolaj Nielsens bibelhistorie«, der blev brugt som læsebog, indtil årets pensum i bibelhistorie var læst og genfortalt. Så tog vi fat på læsebogen for anden gang. Jeg dels forargedes og dels frydede mig over såvel det gamle testaments vidunderlige, farverige beretninger som over det ny testaments hændelser og forkyndelse. Fra første gang jeg hørte om Jesu indtog i Jerusalem, harmedes jeg over, at Jesus red på et æselføl. Et voksent menneske ridende på et føl. Hvor var det synd. Det kunne Jesus ikke være bekendt. Men jeg tænkte mig, at disciplene måske først havde fået fat på et føl, og at Jesus, som tænkte på andre ting, ikke havde lagt mærke til, at det var et føl. Det var måske et stort føl, nærmest en plag, som skulle rides til, og det var Jesus muligvis god til. Ja, sådan hang det nok sammen, Jesus var jo god til mange ting. Men Abraham var jeg vred på. Hvad bildte han sig ind, troede han, at Gud havde givet ham en søn, for at han skulle slå ham ihjel og ofre ham. Han var ikke rigtig klog, hvordan kunne han dog sådan misforstå Gud. Det var godt, at Gud var opmærksom på, hvad Abraham var ved

at gøre, og fik ham standset. Abraham kunne jo have ofret sig selv, hvis han syntes, der skulle ofres noget, men at ofre en dreng, et barn? Jesus ofrede sig selv, men jeg forstod ikke, hvorfor han gjorde det, han kunne sagtens have undgået det. Peter trak jo sværdet og var parat til at kæmpe og befri Jesus, og det syntes jeg var rigtig gjort. Da Jesus forbød Peter at kæmpe, blev Peter helt forvirret, for nu forstod han slet ingenting, han forstod ikke Jesus, han kendte ham ikke, som Jesus nu var. Peter blev kort tid efter flere gange spurgt, om han kendte Jesus, men han svarede, at det gjorde han ikke.

Jeg vil ikke sige, at jeg mistede min barnetro, for jeg var ikke i tvivl om, at en Gud på en eller anden måde var mig nær trods min tvivl på, hvad vi lærte i katekismussen, trods min skepsis overfor præster, trods min undren over, at mine forældre aldrig talte om disse ting, trods min ulyst ved at høre om opvækkelser og andre undere, trods min stærke aversion overfor alt omkring korsfæstelsen og opstandelsen. Jeg var sikker på, at Gud forstod mig, og jeg følte mig tryk. Jeg blev klar over, at mor og far gerne så, at vi gik i kirke. De gjorde det sjældent, tror jeg, men var af og til i »Grundtvigs Kirkesamfund« til møde. I mit sidste skoleår i realklassen var jeg glad ved at gå i skole. Bortset fra enkelte fag havde skolegang ellers kedet mig meget, selv om jeg var glad for lærerne, der var dygtige og menneskelige med fortrin og fejl, men som vist også tit kedede sig. Denne fælles kedsomhed blev på en eller anden måde brudt i det sidste skoleår, hvor overlærer H.M. Lorentzens fortræffelige undervisning i dansk litteratur og historie slog gnister, der fængede, og hvor jeg for første gang i skoletiden blev rigtig nærværende og engageret og ikke blot kørte på frihjul, hvad jeg iøvrigt havde gjort upåtal og med gode resultater, – blandet med svipsere og nederlag.

Magne Astrup, f. 1910 i Esbjerg. Fhv. skoleinspektør ved Rørkjær skole, Esbjerg. Rosenvængets Allé 43, 6700 Esbjerg. Har bl.a. skrevet kronikker i »Vestkysten«, mest om byhistoriske, ornitologiske og litterære emner. Lyrik bl.a. i »Vild Hvede«, »Dansk Kirketidende« og »Vestkysten«.